

Van huis en haard verdreven!

Eerste deel

Het geheel is verzameld, samengesteld en geschreven door Benjamin Jansen.
Geboren (25-7-1920) en opgegroeid in Driel Overbetuwe.

VAN HUIS EN HAARD VERDREVEN!

EERSTE DEEL

Een boek waarin de crisis, die volop heerste in de dertiger jaren, wordt beschreven. Eveneens de armoede waarin men moest leven en natuurlijk niet te vergeten de oorlogsjaren uit de periode tussen mei 1940 en mei 1945. Ook de evacuatie, waar heel veel mensen mee te maken kregen, wordt hierin vermeld, met daaraan verbonden de uiteindelijke terugkeer uit deze evacuatie van al de geëvacueerden naar hun eigen huis en haard, of wat daar dan van overgebleven is. Een boek dus, om warm aan te bevelen.

+++++
+++
+

Het geheel is verzameld, samengesteld en geschreven door

Benjamin Jansen.

In dit boek worden gegevens vermeld over mijn schooljaren, de werkgelegenheid die ik eerst op een rubberverwerkende fabriek vond en daarna op een tuinderij, waar ik lange dagen moest werken voor een bedroeft laag weekloon.

Er wordt in beschreven dat de heersende crisis steeds grotere vormen aan ging nemen en komt al heel gauw de dreigende oorlog ter sprake, met alle narigheden die daaraan verbonden waren.

En daaraan is eigenlijk een groot deel van dit boek besteed.

Ook komt onze evacuatiетijd in de belangstelling met daarna de lang verwachte bevrijding en de uiteindelijke terugkeer naar ons eigen woonplaats.

Het geheel is verzameld, samengesteld en geschreven

door

Benjamin Jansen.

Een woord vooraf.

Om een inzicht te geven en een overzicht te krijgen van de inhoud van dit boek, vond ik het heel belangrijk om daarmee te beginnen op maandag de 27ste februari van het jaar 1933. Op die dag namelijk, brandde in de Duitse hoofdstad Berlijn het grote Rijksdaggebouw af.

Daardoor werd het voor een groot deel verwoest. Zelf vernam ik dit grote nieuws via de radio en was nog maar een school jongen van ruim 12 jaren, want ik was in juli 1920 geboren. Het Nazisme was alreeds enige jaren daarvoor in Duitsland geboren en dat steeds grotere vormen aan en nam in kracht en aanhang angstvallig toe.

Inmiddels was ene Adolf Hitler, een Oostenrijker van geboorte, door Veldmaarschalk Von Hindenburg aangesteld als Rijkskanselier in Duitsland. En deze Adolf Hitler ging vanaf die tijd met harde hand regeren. Hij en zijn aanhang o.a., Herman Goering, Jozef Gubbels, Heinrich Himmler, Rudolf Hess en vele anderen, beschuldigden meteen al na die brand, ene 24 jarige Nederlandse metselaar, een zekere Marinus van der Lubbe, die een overtuigend Communist was.

Hij werd als hoofd-verdachte beschouwd van deze brandstichting. Na die brandstichting volgden langdurige " Show-processen," waarin ook nog enkele buitenlanders terecht moesten staan die eveneens als Communisten werden beschouwd.

Dat waren o.a., Popov. Tannef, Torgler, Gorgulov en Dimitrov. Dat waren Roemenen of Bulgaren en ook verdacht van de zelfde brandstichting.

Weken en maanden gingen voorbij en amper een jaar daarna werd deze van der Lubbe werkelijk schuldig bevonden aan de brandstichting van het Rijksdaggebouw. Spoedig daarna werd hij heelaas ter dood veroordeeld en terechtgesteld. Zijn nog zeer jonge leven eindigde toen op het schavot!! Dat was einde januari 1934.

Er volgde daarna een ware golf van afschuw die geuit werd door de bevolking van de rest van de overige Europese landen. Maar dat lapte Hitler en zijn consorten aan hun Duitse laarzen! Dit afschuwelijke nieuws had natuurlijk ook op mij eveneens grote indruk gemaakt, als zijnde nog een zeer jeugdig persoon. Vandaar dus dat ik het zo belangrijk vond om met het schrijven van dit boek juist op die genoemde datum te beginnen.

Een korte inleiding

Ongeveer een half jaar daarna, in de laatste week van juli 1934 verliet ik mijn school. Ik was toen 14 jaar geworden en dan mocht je in die jaren van school af gaan. Gelukkig had ik toen alle klassen doorlopen, wat ik toen heel belangrijk vond. Want dan was er in elk geval een goede basis gelegd voor de ontwikkeling van je verdere leven. Veertien dagen daarna vond ik al werk op de rubberverwerken de fabriek HEVEA, die in die jaren gevestigd was op het toenmalige Hevea-dorp, liggende tussen de bossen en de grondgebieden van de toenmalige Uitspanning "De Westerbouwing" en het landgoed van "De Duno, met het uit-en vergezicht over bijna de gehele Over-Betuwe, tot de Eltenberg in Duitsland. Tenminste, als het weer daar helder genoeg voor is. Maar wegens de steeds toenemende crisis, kreeg ik en nog meerdere werknemers (sters) na enige jaren ontslag. Het was toen echter al een beroerde slechte tijd geworden en waren inmiddels al midden in de crisisjaren beland. Maar toch vond ik gelukkig nog kort daarna een tuindersbedrijf waar ik opnieuw werk kon verrichtten, al was mijn weekloon niet meer dan drie gulden en moest ik werken van 's morgens zeven uur tot 's avonds zeven uur en dan ook nog tot 's zaterdagsavonds zeven uur. Dus kan men wel begrijpen dat de algehele toestand in die jaren zeer slecht en armoezig was. Tenminste onder de burgerbevolking. Nederland was toen al rijk, maar alleen onder een bepaalde groep van haar inwoners, maar die hielden hun voet stijf op de schatkist, als U begrijpt wat ik bedoel. En zo verstreken de jaren met veel werkloosheid, armoe en ellende, waar het Rijk blind en doof voor bleef. Ook in de omliggende landen werd geleidelijk de ontstane crisis steeds meer merkbaar en voelde men langzamerhand de dreiging van een oorlog met de dag toenemen en was het inmiddels al voorjaar geworden in het jaar 1940. En toen opeens was de dreiging een feit geworden en toch nog geheel onverwacht, maar wel de harde werkelijkheid!! In de zeer vroege ochtend van vrijdag de 10de mei 1940, vielen grote Duitse legereenheden Nederland binnen en volgden er vijf dagen van zeer harde gevechten. Polen was al reeds eerder onder de voet gelopen, evenals Tsjecho-Slowakije en Oostenrijk.

De Russen hadden inmiddels de oostelijke helft van Polen veroverd en hadden Engeland en Frankrijk de oorlog al reeds verklaard aan Duitsland.

Italië had in die tijd de zijde van Duitsland gekozen en zo was er toch nog in korte tijd een Wereldoorlog uitgebroken, dat veel mensen toch nog verrast had.

De oorlog duurde op vijf dagen na, vijf bange en lange jaren. In september 1944 moest een groot deel van onze streek "De Betuwe" helaas gaan evacueren.

Ons gezin, bestaande uit beide ouders en twee zonen, hoorden daar ook bij en kwamen we uiteindelijk in Uden in Noord-Brabant terecht.

Uiteindelijk kwam de bevrijding in het begin van mei 1945. In die periode van ongeveer acht en een halve maand evacuatie, heb ik de voornaamste gebeurtenissen opgeschreven, zodat ik op het laatst een uitgebreid geheel kreeg.

Al deze gegevens die ik in volgorde gerangschikt had, vond ik voor het nageslacht wel zo belangrijk, dat ik die in een boekvorm vast wilde leggen, met veel informatie's en ook heel veel gegevens, over deze oorlogsperiode en ons tijdvak van de evacuatie en vooral ook een uitgebreide beschrijving over onze terugkeer naar ons eigen woongebied.

In dit boek staan heel veel eigen waarnemingen, die op pure waarheid berusten.

Daarom juist lijkt het mij zeer interessant om dit boek met vooral véél aandacht te lezen, maar, daar kan de lezer (es) misschien beter over oordelen, dus wens ik hen daarbij zeer veel interesse.

Driel, september 2002

Benjamin Jansen

Juli 1934.

Mijn schooljaren zaten er bijna op, daar was ik heel blij om. Want al die jaren dat ik de school bezocht had, waren voor mij een kwelling geweest. Die opgeslotenheid maakte mij ook nerveus; ik kon niet tegen dat binnenzitten. Nooit had ik voordien naar iets meer verlangd dan naar de dag waarop ik de school zou kunnen verlaten; deze dag zou een mijlpaal in mijn leven zijn.

De school waarop ik ging, stond in Elst in de Betuwe, aan de Drielseweg. Die weg werd na de oorlog van 1940- mei 1945, de Grote Molenstraat genoemd. Dat schoolgebouw staat er nog steeds (oct 2000), maar het doet niet meer als zodanig dienst.

De dag waarnaar ik zo intens verlangd had, viel in de laatste week van juli 1934. Dan werd ik jarig en veertien jaar. Als men de veertienjarige leeftijd bereikt had mocht men de school verlaten. En toen ik dan die middag de schooldeuren achter mij sloot en de laatste terugweg van school naar huis aanving, leek het wel of er voor mij op dat moment een nieuw leven begon en ik voelde mij op dat ogenblik, zeer waarschijnlijk als iemand die net uit de gevangenis was ontslagen!!!

Geheel tegen de zin in van mijn ouders was ik echter van school gegaan. Het was hen liever geweest als ik nog een jaar naar school gegaan was. Maar ik had toen echter naar voren gebracht dat ik de klassen toch allemaal doorlopen had en als ik van school zou gaan, kon ik toch immers geld gaan verdienen. Dat was toch ook zeer welkom in deze moeilijke crisisjaren. Dat zagen zij echter helemaal niet zitten, want de werkloosheid breidde zich steeds verder uit en zou er dus heel moeilijk werk te vinden zijn.

Toch wilden zij ook weer niet dat ik nog een jaar gekweld zou worden door nog een jaar op school te moeten blijven en dus mocht ik van school gaan. Bij dat besluit was ik geweldig blij en voelde mij zo vrij als een vogel in de lucht.

En wat mijn ouders voor onmogelijk gehouden hadden gebeurde. Enkele weken nadat ik van school gekomen was, had ik werk gevonden op de HEVEA, een rubber verwerkende fabriek op het HEVEA-dorp, aan de noordelijke oever van de Rijn, in Oosterbeek. Dus na ruim twee weken bracht ik al geld thuis en wel een loon (weekloon) van F 4.52.

Dat ik zeer trots met mijn eerste loon thuiskwam behoef ik hier natuurlijk niet te vermelden en ook dat mijn ouders heel blij waren. Welke ouders zouden dat niet geweest zijn?

Dat was immers in die jaren een mooi loon voor een jongen van veertien jaren. Bij een tuinder, of op een ander agrarisch bedrijf kon men toen heus niet meer verdienen; nee vast niet, eerder minder.

Maar na enkele weken kwam ik al gauw tot het besef, dat ik de hele dag tussen de fabrieksmuren verblijven moest, evenals op school en was ik dus van de regen in de drup terecht gekomen en dat deprimeerde mij toch. Daar moest ik mij echter een beetje tegenin proberen te zetten. Gelukkig waren de werkzaamheden op de fabriek niet zo eentonig dan de lessen in de schoolbank.

Maar...., het bleek na enige tijd echter te mooi om waar te zijn, want de crisis nam elk moment in hevigheid toe. De werkloosheid breidde zich hoe langer hoe meer uit en die konden we uiteindelijk helaas ook waarnemen op de Hevea-fabriek. Vanwege enige inkrimping van de werkzaamheden zag de directie zich op het laatst ook genoodzaakt mensen te ontslaan. Daar bleek ik ook bij te zijn en vond het wel erg jammer voor mijn ouders, want zij konden immers die viereneenhalve gulden in de week zeer goed gebruiken. Maar ja, wat wil je? De tijden waren toen eenmaal zo, dus had men dat te accepteren. Ik had er ruim een jaar gewerkt.

Half augustus 1935.

Ik werd dus werkloos, maar niet lang. Veertien dagen later vond ik werk in Lent bij Nijmegen, in een potplantenkwekerij. Toen kon ik weer een weekloon aan mijn ouders geven.

Wel moest ik iedere ochtend en avond een kleine twintig kilometer fietsen en dát viel in de herfstmaanden wel eens tegen bij veel regen met tegenwind, maar ja, ik was nog jong! Het werk echter in die bloemisterij stond mij heel goed aan. Het was niet eentonig en als het goed weer was, werd er meestal buiten gewerkt in de broeibakken en als het nat of te koud was om buiten werk te verrichten, was er wel werk in de kassen. Dat was dus geen probleem. Zo nu en dan bleef ik er zo'n anderhalf uur langer in de avond. Dan werden er op de deel, in het achterhuis van de woning, rietmatten gemaakt. Dat wilde ik natuurlijk ook wel leren en heb dat daar dan ook gedaan, want alles wat men geleerd heeft in het leven is welkom, dat komt vaak nog wel eens van pas.

Maar ja, heel geleidelijk waren de herfstmaanden gepasseerd en begon het opeens tamelijk hard te vriezen. Dat was toen zo ongeveer de eerste helft van december 1935. De winter was dus vroeg ingevallen en was voor mij het werk in die kwekerij afgelopen. Wat er zo regelmatig gebeuren moest, kon mijn werkgever zelf wel af. Verder had men voor mij geen werk meer, dus kreeg ik daar ook weer ontslag en werd ik voor de tweede maal werkloos.

Al was ik daar met het loon er niet op vooruit gegaan (ik verdiende er 3 gulden in de week) en wel van 's maandagsochtends half acht tot vrijdagavond half zeven. 's Zaterdags mocht ik om ongeveer 5 uur naar huis gaan.

Ik werkte daar heel wat meer uren per week dan in de fabriek, maar moest mij wel tevreden stellen met een daalder (F 1.50.) minder loon. Daar moest men zich maar bij neerleggen!! De crisis greep dus hoe langer hoe meer om zich heen.

Het was toen natuurlijk heel goed te begrijpen dat er in de hele agrarische sector nergens geen werk te krijgen was in die december-en januarimaand, al had ik het toch nog op verschillende adressen geprobeerd. Daarom besloot ik mij nog maar eens aan te gaan melden bij de Hevea-fabriek. Dat deed ik ongeveer tegen half januari 1936.

Begin februari 1936.

Wéér terug van weggeweest.

Veertien dagen later werd ik weer aangenomen en kon weer gaan werken op de Hevea-fabriek, ik begon op maandag 3 februari. Dat was eigenlijk geheel boven mijn verwachting.

Mijn ouders waren ook heel blij dat ik werk gevonden had. Zelf vond ik het geen prettige werkkring, want men zat op nieuw weer tussen vier muren, maar men had geen andere keus. Het gaf natuurlijk wel weer een hele voldoening om een loon thuis te kunnen brengen.

Inmiddels was ik weer bijna twee jaren ouder geworden en dan bekijk je de wereld toch anders dan als je nog school gaat!

Toen ik voor de tweede maal aangenomen werd, kwam ik in een afdeling te werken waar gasmaskers gemaakt werden.

Maar evenzo ook gasmaskersslangen met toebehoren. Na enkele weken kwam ik op stukloon te staan, dat wil zeggen hoe handiger je was en hoe vlugger je een werkstuk gereed had, des te meer je ging verdienen en dat stimuleerde je werkwijze. Want nu en dan kwam ik met bijna zeven gulden in mijn loonzakje thuis. Dat ijverde dus wel, om een beetje pootaan te spelen en vond het ook voor mijn ouders zeer belangrijk om met een tamelijk goed loon thuis te kunnen komen. Zij konden ook niet zomaar het geld van de bomen plukken. En waar ik nog nooit van gehoord had en ook niet verwacht had dat was, dat we in de zomer die volgde, het personeel 3 volle dagen vakantie kreeg met behoud van het loon. Drie dagen zo maar vrij in de week en dan ook nog het weekloon uitbetaald krijgen, dat was toen nog eens een meevaller!

De herfst kwam, de winter volgde met sneeuw en ijs en daarna was de lente heel geleidelijk in aantocht. Het was te mooi geweest om waar te zijn. De tijden gingen langzaam aan veranderen. Heel langzaam had men die veranderingen waar kunnen nemen, maar het was wel merkbaar. Wij als werknemers hadden al het één en ander voelen broeien. In Duitsland begon het Nationaal Socialisme de kop op te steken en daardoor was het er al enkele jaren zeer rumoerig. Een Oostenrijker van geboorte, Adolf Hitler genaamd, was door de toenmalige President van Duitsland, Veldmaarschalk Von Hindenburg, in 1933 tot Rijkskanselier aangesteld. En dus was deze in 1937 daar al reeds enige jaren aan de macht. Inmiddels had hij in geheel Duitsland de touwtjes stevig in handen en regeerde daar met een ijzeren vuist. Die tegen hem was, werd al gauw geliquideerd.

Ook in Nederland was ene stoerdoende partij opgericht, want men had immers ergens de klok horen luiden en zodoende had men die club een naam toebedeeld die luidde : De Nationaal Socialistische Beweging, de N.S.B. Hun leider werd Antoon Mussert.

Bij ons in de fabriek waren ook al enkele stoerdoende lieden die je met de N.S.B. groet "Hou-Zee" groetten. Maar de meesten van de arbeiders negeerden dat en namen zo min mogelijk notitie van hen; men liet hen zoveel mogelijk links liggen. Zij wilden natuurlijk de Duitsers naapen, als die de "Sieg Heil-groet" brachten.

De leidinggevende persoon van onze afdeling stond toen ook alreeds enige tijd bekend als een NSB-er.

En dat gaf natuurlijk zo nu en dan ook wel eens wrijving onder de arbeiders onderling, want daar waren ook wel enkele sympatiserenden bij. Maar het merendeel wilde daar niets mee te maken hebben.

Ondertussen breidde de crisis zich steeds meer uit, waardoor er regelmatig werklozen bij kwamen en de economische toestand er met de maand slechter op werd. Zaken en grote bedrijven gingen er steeds meer toe over om arbeiders, die voor hen minder productief waren, te ontslaan.

Voor al in de grote steden was de crisis veel meer merkbaar dan in de dorpen op het platteland.

Veel mensen spraken dagelijks met elkaar en hun gesprekken kwamen meestal op de heersende crisis en de malaise. Talrijke gezinnen waren er al economisch een stuk op achteruit gegaan; hun inkomen werd steeds kleiner. De werkloosheid werd hoe langer hoe groter, dat konden wij in de fabriek ook al reeds constateren, want er werd voorgesteld enige inkrimping van werkzaamheden toe te gaan passen. Na enige tijd kwam opeens de grote klap en natuurlijk tóch nog weer onverwacht! Voor de tweede maal kreeg ik mijn ontslagbrief aangeboden, waarin vermeld stond, dat het voor mij voorlopig overbodig zou wezen, mij wéér opnieuw bij de fabriek aan te gaan melden, want de inwoners van de gemeente Renkum, waar genoemde Hevea-fabriek ook onder viel, hadden voorrang. Dus wist ik op dat ogenblik waar ik mee af was.

Ook nog enkele andere arbeiders van mijn afdeling hadden ontslag gekregen. Zij woonden in Elst, Heteren en Huissen. Zij wisten toen dus ook waar zij aan toe waren, toen zij hun ontslagbrief in ontvangst namen.

In de laatste dagen was er toch nog een laagje sneeuw gevallen en had het ook nog even tamelijk gevroren, al was de lente op komst. Maar opeens was de temperatuur flink gaan stijgen en leek de winter wel voorbij te zijn.

Tweede helft van februari 1937

Het was wel een vreemde gewaarwording dat ik opeens weer werkloos geworden was en daaraan moest ik natuurlijk even wennen. Het was nog te vroeg in de tijd om ergens in de agrarische sector werk te vinden. Om daarin werk te vinden leek mij een betere keus dan in een fabriek met haar opgeslotenheid! Opeens schoot mij iets te binnen, want vorig jaar was er een tuinder, vanuit Heteren, in Driel komen wonen.

Vorig jaar, toen ik in het najaar werkloos was geworden, was ik naar hem toe gegaan en vroeg hem of hij hulp in de tuin-rij kon gebruiken, maar hij had toen nog niemand nodig, daar hij eerst zijn hele bedrijf nog moest reorganiseren. Misschien later nog wel eens, had hij gezegd en daar dacht ik toen op dat moment opeens aan.

Dus zei ik tegen mijn ouders dat ik even naar die tuinder wilde gaan om te vragen of hij in de komende tijd werk voor mij had op zijn bedrijf en met die tuinder bedoelde ik de familie D. H. van Renes.

Dat bedrijf lag heel dichtbij, namelijk vijf minuten lopen bij ons vandaan. Als ik daar dus zou slagen, zou ik het werk nooit dichterbij huis kunnen krijgen! Maar zover was het nog niet, toch ging ik er direct heen. Beter iets te vroeg, dan te laat dacht ik.

Nadat ik even later bij hem op het bedrijf kwam en hem de vraag stelde, of hij in de toekomst werk voor mij had, daarop zei hij: "Ik zal daar vanavond even met mijn vrouw over praten en als wij besluiten om iemand in dienst te nemen zullen wij je wel bericht geven."

Hij had namelijk vorig jaar al gevraagd waar ik woonde. Enkele dagen later sprak hij vader en zei hem dat ik bij hen kon komen werken, maar dan moest eerst het restant van de sneeuw helemaal weggedood zijn, want anders kon er buiten toch nog geen werk verricht worden, had hij er bij gezegd.

En dat duurde toch nog ongeveer tien dagen, voordat de sneeuw was verdwenen en de vorst uit de grond was.

Begin maart 1937

Het was op maandag 1 maart 1937 toen ik daar mijn werkzaamheden opgedragen kreeg. Het was een gemengd tuindersbedrijf met verschillende fruitbomen, rodebessenstruiken en een frambozen-aanplant. Ook was er een flink stuk teelland voor aardbeien en verschillende soorten groenten op de koude grond, zoals dat genoemd werd in tuinderskringen. Verder waren er ongeveer 3 honderd eenruiters (broeiramen voor broeibakken), onder aardbeien, bloemkool, komkommers en meloenen gekweekt werden. Men bezat enige melkkoeien en een koppel kippen van zo rond de 75 stuks, op dat bedrijf.

Dus was er ook genoeg werk dat verricht moest worden, maar naar verhouding was mijn loon klein.

Ik werkte er van maandagochtend 7 uur tot 7 uur in de avond en zo alle dagen tot des zaterdagsavonds 7 uur. Dat waren dus wel heel lange dagen en moest er allerlei werkzaamheden verrichten, maar kon per week niet meer verdienen dan 3 gulden. Dus wel een groot verschil met het weekloon van de Hevea-fabriek, maar wat moest ik anders? De algehele crisis deed zich overal gelden, dus was ik toch weer blij dat ik werk gevonden had; een loontje aan mijn ouders af kon geven. Toch nog beter wát dan niets!

En waar ik op school zo naar verlangd had, was daar in ruime mate aanwezig, namelijk de rust van het buitenleven en de ruimte om mij heen. Daar kon ik toen volop van genieten en zo ziet men weer dat aan elk beroep een zonnige, maar ook een schaduwzijde zit en daar moet men in het leven toch altijd terdege rekening mee houden. Een volledige tevredenheid kan men in het leven toch maar moeilijk bereiken en dat is eigenlijk ook maar goed, want er blijft dan altijd nog wel iets, waarnaar je kunt verlangen!!

1938

De werkloosheid werd groter.
Ik bleef waar ik was en had
in elk geval toch werk.
In veel gezinnen werd armoede
geleden en Nederland was zo rijk...!

Het jaar 1937 was ten einde en automatisch bleef ik werkzaam op de tuinderij. De laatste weken van 1937 had het al tamelijk gevroren en de vorst zette ook in het nieuwe jaar door. Ook al was januari met enkele sneeuwbuien begonnen, het vriezen bleef aanhouden.

Maar de werkloosheid nam hoe langer hoe meer toe en zo werd er ook steeds minder geld verdiend. In vele gezinnen heerste grote armoede, want van steun die men ontving (een werkloosheidsuitkering) kon men niet helemaal rondkomen.

De koude winter bleef aanhouden en wilde men niet ziek worden van de kou, moest er natuurlijk flink gestookt worden en dat kostte ook weer extra geld. Maar waar moest men dat vandaan halen?? Het was toen in die jaren heus niet zo eenvoudig om in zulke situaties te moeten leven....!

Tweede helft januari 1938

Prinses Juliana verwacht in de komende weken een baby, dus leefde de koninklijke familie en de Nederlandse bevolking van toen af in grote spanning. Men vroeg zich toen natuurlijk af, of het een prins of een prinses zou worden. De overheid had medegedeeld dat er bij de geboorte van een prins 100 kanonschoten en bij een prinses 50 maal een kanonschot afgevuurd zou worden.

Inmiddels duurde de winter voort. In de nachten bleef het vriezen en overdag viel er soms weer een laagje sneeuw bij. Buiten viel er dus niet veel werk te verrichtten. Hier en daar wat sneeuw ruimen en in de schuur wat kachelhout zagen, dat waren toen de meest dagelijkse bezigheden.

Maandag de 31ste januari 1938.

Die nacht had het weer iets gesneeuwd. Enkele broeibakken waarin sla stond te groeien, waren helemaal ondergesneeuwd. Vooral in de donkere wintermaanden is licht een zeer belangrijke factor in de groenteteelt onder glas. Licht bevordert dan sterk de groei der planten.

Dus werd aan mij gevraagd, of ik de broeibakken waar krop-sla in stond, even sneeuwvrij wilde maken. Dat zal zo na het koffiedrinken geweest zijn, dus tegen een uur of half elf. En toen ik daarmee klaar was, na ongeveer een kwartier, liep ik weer terug over het erf om de bezem in de schuur te zetten, zag ik juist onze krantenbezorger met-"Het Nieuws de Dag" een dagblad, het erf op fietsen. We maakten, zoals meestal wel even het geval was, een praatje over het weer en toen opeens hoorden we vanuit de verte (het noorden) een zware, doffe dreun, even daarna wéér één en er volgden er nog meer. We hebben ze niet geteld.

"Wát heeft dát te betekenen?" Vroeg de kranteman enigszins verbaasd. "t Is toch geen oorlog hoop ik".

"Er is zeer waarschijnlijk een prins of een prinses geboren", antwoordde ik en keek onderwijl even op de voorpagina van de krant, die ik in ontvangst genomen had.

Misschien dat daarin iets over vermeld stond, maar kon niets ontdekken.

" Een prins of een prinses geboren? Geeft dat altijd zulke zware knallen?" vroeg hij nuchter.

"Dat zal wel niet, want daar ben ik nooit bij geweest, maar als er een prins of een prinses geboren wordt, zouden er saluutschoten gelost worden, wist je dat dan niet?" Vroeg ik.

"Och, daar heb ik wel eens iets over horen vertellen, maar wist ik dat het al zover wezen zou. Men kan ook niet alles bijhouden", was zijn laconieke antwoord en toen hij dat gezegd had stapte hij weer op zijn fiets en reed daarna het erf af. Ik moest in mezelf toch nog even lachen om zijn komische opmerking.

Die zelfde middag werd er via de radio bekend gemaakt dat Prinses Juliana een prinsesje ter wereld gebracht had. Men had haar Beatrix genoemd.

Voorjaar 1938.

Op die tuinderij bleef ik werkzaam tot einde maart van het volgende jaar. Toen werd er door mijn vader en mij met mijn werkgever overlegd, of ik in het komende jaar niet iets meer kon gaan verdienen. Maar daar was volgens mijn werkgever, de heer van Renes, geen kans op, daar zijn verdiensten uit zijn bedrijf ook niet groter werden. Hij wilde het in het komende jaar alleen proberen te klaren. Daar gaven wij verder geen reacties op, per slot van rekening moest hij dat zelf weten. Dus nam ik mijn ontslag en heb toen een week niets verdiend. Maar die week daarop had ik werk gevonden in een bloemisterij in Oosterbeek en ben er direct begonnen op maandag 3 april. Het weekloon was een paar gulden hoger dan bij die tuinder bij ons in Driel en per week ontving ik ook nog gemiddeld een gulden aan fooien, dus dat was mooi meegenomen.

Het was de familie Vos waar ik werk gevonden had. Ze hadden een bloemenwinkel aan de Utrechtseweg, ongeveer tegenover Den-nenkamp, een buitenplaats waar na de oorlog '40-'45 het gemeentehuis gebouwd werd. Het woonhuis en de winkel waren aan elkaar gebouwd, de bloemisterij lag in het Benedendorp van Oosterbeek, in de hoek van de Van Spaenweg en Het Stenen Kruis. Op die kwekerij stonden enkele broeikassen waarin één ervan Potplanten gekweekt werden en verder stond er nog een groot warenhuis (ook een soort kas), waar in het voorjaar groenten en in de zomer perziken geteeld werden. Dat waren twee zeer smakelijke soorten n.l. Amsden en Montagne, zeer sappig. Het echtpaar Vos had 3 kinderen, n.l. één jongen en 2 meisjes.

Op dat bedrijf was dus werk genoeg, maar het meest van de tijd was ik daar alleen in m'n eentje bezig. Vos zelf was vaak thuis, bezig met het maken van bloemstukken en ander bloemisterijwerk en liet mij daar in die kwekerij maar aanmodderen. Hij kon ook nog moeilijk van zijn geld scheiden. Als we in de zomer, na werktijd, perziken gingen plukken, en dat had tweemaal per week plaats, werd dat nooit uitbetaald. Als ik daar dan om vroeg kreeg ik ten antwoord:

"Oh, dat komt later wel een keer!"

Maar dat kwam helaas nooit en dus besloot ik daar weg te gaan en begon naar een andere werkgever uit te kijken.

Die vond ik al betrekkelijk gauw, ook in Oosterbeek woonachtig. Een familielid van ons, die ook in Oosterbeek woonde, wist mij te vertellen dat al een tamelijk bejaarde bloemist daar een jonge man zocht voor het werk in de kwekerij en om bestellingen weg te brengen naar zijn klanten.

Ik moest maar eens langs komen, had hij gezegd en dat deed ik dus een keer. De koop was al gauw gesloten! Met andere woorden, we waren na enkele informaties al tot een akkoord gekomen over het te verdienen loon. Hij was bereidt mij zeven gulden per week uit te betalen, dat ik direct accepteerde en evenals bij Vos werkte ik er van half acht in de ochtend, tot zes uur in de avond, dus ook 's zaterdags.

Toch was ik blij, dat ik weer een weekloon aan mijn ouders af kon dragen en met enkele fooien er bij was dat soms wel eens bijna acht gulden.

Op maandag 28 augustus was ik daar met mijn werkzaamheden begonnen en het waren inderdaad al tamelijk bejaarde mensen, van ongeveer zeventig jaren. Zij waren zeer geschikt om mee omte gaan en ik kreeg op tijd koffie en thee. Verder was ik daar zo'n beetje zelfstandig en ze lieten de werkzaamheden helemaal aan mij over. Daar was ook heel veel variatie in. Ik had het er in elk geval goed naar mijn zin.

Begin september 1939

De toestanden in de landen van Europa, maar ook in de landen daarbuiten, waren de laatste weken zeer kritiek geworden. En dat was ook niet te verwonderen: De Duitsers waren 1 september, geheel onverwachts, Polen binnengevallen. In 1938 was Oostenrijk en Tsjecho-Slowakije ook al voor een groot deel door Duitsland bezet. Drie weken later was de westelijke helft van Polen al in Duitse handen. De Russen hadden inmiddels de oostelijke helft van dat land al veroverd.

En iedere dag kon men weer opnieuw een aanval van de Duitsers verwachten. Wie zou dan weer het slachtoffer zijn? Men wist dat nooit van te voren. Overal werden in een snel tempo legers in paraatheid gebracht. Ook Nederland ging over tot algehele mobilisatie van het leger. De Defensiewerken begonnen in allerhaast verdedigingsstellingen aan te leggen in de vorm van betonnen bunkers, kazematten, mitrailleurstellingen en andere belangrijke militaire objecten die voor verdediging in aanmerking kwamen. Ook de Nederlandse Waterlinie lag weer ter verdediging gereed.

Sommige mensen gingen er geleidelijk toe over tot het bouwen van een schuilkelder en dat was toch wel een bewijs dat er een oorlogsdreiging in de lucht hing.

Toch bleef het hier in Nederland tot dan toe tamelijk rustig. Zij, die in die jaren al over een radiotoestel konden beschikken, konden de onbeheerste en brallende redevoeringen aanhoren van Adolf Hitler, Der Führer van het grote, Duitse rijk. Daarmee probeerde hij zijn volk te imponeren, wat hem helaas ook nog werkelijk gelukt is.

Winter 1939 / 1940

Geleidelijk waren de wintermaanden weer in aantocht, de maanden van de winter 1939/ 1940. Tussen Sinterklaas en de kerstdagen had het al enige tijd flink gevroren en in de namiddag van Oudejaarsdag was het opeens goed raak met een enorme sneeuwval.

Tegen ongeveer twee uur werd de lucht steeds grijzer en grijzer en werd het op het laatst een echte, zware donkere sneeuwluht. Wind was er bijna niet en de kou was veel minder dan het de laatste dagen geweest was.

Het had eigenlijk de hele dag al een beetje gedreigd om te gaan sneeuwen, maar dat bestond hoofdzakelijk uit enkele kleine vlokjes, die rustig omlaag kwamen dwarrelen. Dat duurde zo tot ongeveer drie uur. Maar toen leek het er opeens op, alsof er boven in het luchtruim een grote schuif werd opengetrokken die alle sneeuw-voorraad omlaag deed vallen. En na enkele minuten werden de vlokken zo groot dat het leek of stukken wateren langzaam omlaag dwarrelden.

Er waren vlokken bij van wel ruim vijf centimeter middellijn. Zulke enorme grote vlokken heb ik daarna ook nooit meer gezien. En omdat er helemaal geen wind was viel de sneeuw loodrecht naar de aarde ; een prachtig winteraanzicht.

In ongeveer een uur tijds was er een dik pak sneeuw gevallen van 25 - 30 centimeter dik. Dat was een uniek gezicht, want zulk een dikke sneeuwlaag hadden we nog niet zo vaak gezien. Tuinmuurtjes en heiningpalen, maar ook daken van woningen en andere rechtopstaande voorwerpen met een vlakke bovenzijde, waren van mooie, dikke witte mutsen voorzien op dat moment. Ook bomen en struiken waren overladen met een dikke, witte vacht. Diezelfde middag zijn er begrijpelijke wijze heel wat foto's gemaakt. Het kwam maar sporadisch voor in de wintermaanden, dat de sneeuw zonder enige wind uit het luchtruim was komen dwarrelen. Nog steeds heb ik dat prachtige winterbeeld in mijn herinnering.

Gelukkig kreeg ik, nadat de sneeuw gevallen was, nog maar één bloemstuk te bezorgen, maar dat was er nog wel één van de moeite waard. Namelijk naar de familie Van Zanten-Judt. Die woonde rechts vóór de kruising van de W.A. Scholtenlaan met de Italiaanseweg, tegenover "Huize - Jacoher".

Daarvoor moest ik de Weverstraat afrijden, waaraan de bloemisterij lag. Onderaan die straat, tegenover het zeer oude, historische Kerkje, kwam ik rechts afslaand op de Benedendorpsweg en moest die uitrijden tot bij de kruising Veerweg-Van Borselenweg. Die moest ik daar recht oversteken en recht-doorrijden, achter de UITSPANNING "DE WESTERBOUWING" en het Heveadorp langs, steeds maar rechtdoor en stijgende naar de villa van voornoemde familie, nog ongeveer drie honderd meter verderop. Het meest van die afstend heb ik echter lopende af moeten leggen, omdat fietsen onmogelijk was. De Benedendorpsweg was hier en daar nog wel berijdbaar, omdat er af en toe een auto of een paard en wagen passeerde. Dan werd de vers gevallen sneeuw wel plat gereden.

Ik had er anderhalf uur over gedaan om die bestelling op de bestemde plaats te bezorgen. Maar het was ook wel de mooiste en romantische wintertocht die ik ooit gemaakt heb.

Drie uur ging ik aan de zaak weg en tegen half vijf was ik net weer terug. Door de weersomstandigheden mocht ik om 5 uur al naar huis gaan. Maar dat was gemakkelijker gezegd dan gedaan, want met de fiets waren de wegen eigenlijk totaal onberijdbaar. Het verkeer bleef natuurlijk doorgaan, al was dat toen in die jaren nog heus niet zo intens. Misschien dat er gemiddeld per vijf minuten een auto passeerde.....

Zoals U al wel gelezen zult hebben woonde ons gezin in Driel. Dus moest ik van het "Drielseveer" gebruik maken om naar huis te kunnen gaan.

Maar dat was ook heus niet zo eenvoudig, want er ging op dat moment tamelijk veel drijfijs in de rivier de Rijn. Dat was op zichzelf niet zo'n groot probleem, maar wel dat er met een roeiboot overgezet moest worden, want voor de veerpont was dat wel bezwaarlijk.

De veerman Peter Hensen moest onder het roeien telkens met één van zijn roeispanten het drijfijs opzij duwen. Soms was dit een moeilijk karwei, want er konden grote ijsschotsen bij zijn. Dus was het ook lang niet zonder gevaar, want de dikte van zulke schotsen was ongeveer om en nabij 20 tot 25 cm, dus was het wel goed opletten hoe men daar mee omging. Peter de veerman was echter wel een bekwame vakman die zijn werk secuur uitoefende.

We kwamen gelukkig behouden aan de veerstoeper aan, aan de andere oever van de rivier. Peter rijkte mij de fiets aan vanuit de boot en ik rekende af. Toen wensten we elkaar een voorspoedig 1940 toe, niet wetende dat er in dat zelfde jaar een complete wereldoorlog uit zou breken.....

Peter ging weer naar zijn vrouw bij de warme kachel en ik probeerde voorzichtig naar huis te fietsen, wat toch soms wel gepaard ging met vallen en opstaan. Maar het lukte gelukkig wel, al had ik er eens zo lang over gedaan dan met goed gangbare wegen.

Nog wil ik hier even het veertarief vermelden, als men met een fiets overgezet moest worden. Dat was 5 centen voor de persoon en ook 5 centen voor de fiets, dus samen 10 centen. Ik moest per week (6 dagen) dus 12 maal overgezet worden (in de ochtend en in de avond. Dat was dus F 1. 20. per week. Mijn loon was ongeveer F 7.00, dus was ik éénzevende deel van het loon aan veergeld kwijt.

Maar om het iets voordeliger te maken, nam ik een weekkaart dat was 20 centen goedkoper. Wat was een dubbeltje toen toch veel waard he.....!

Nieuwjaar 1940.

Weer terug naar waar ik was weggegaan.

Na nieuwjaar werd het opeens winter.

Er kwamen soms temperaturen voor van meer dan 25 graden onder nul.

De sneeuw die met het oude jaar gevallen was, bevroor en bleef daardoor heel lang liggen. Soms dooide het iets overdag, meteen vroom het in de nachten weer hard, zodat de sneeuw op het laatst één harde ijsmassa werd. Deze situatie heeft toen heel lang geduurd en pas in het begin van maart viel de eerste dooi in, zodat toen pas een einde aan de winter kwam.

Maar er kwam toen niet alleen een einde aan de strenge winter, echter ook aan mijn werkzaamheden bij die bloemisterij van v. d. Kamp, bij wie ik de laatste tijd gewerkt had, aan de We-verstraat in Oosterbeek.

Die tuinder in Driel, Van Renes namelijk, bij wie ik een jaar geleden gewerkt had, had het werk op zijn bedrijf een jaar zonder werknemer gedaan, maar dát was hem toch wel erg tegen gevallen, dat natuurlijk goed te begrijpen is.

" Ik stond overal alleen voor en dat is heus niet zo gemakkelijk, zo had hij mij verteld.

Hij informeerde zo langs zijn neus weg, of ik in Oosterbeek een prettige werkkring had. Was dat niet het geval, dan wilde hij mij wel weer terug nemen, tegen hetzelfde loon dat ik op dat ogenblik in Oosterbeek verdiende.

Ik vertelde hem dat ik daar met de fooien meegerekend, ongeveer 8 gulden in de week had.

Hij was meteen bereid om mij dat ook uit te betalen en daar ging ik op mijn beurt ook weer direct accoord mee. En zo had ik weer werk dicht bij huis en hoefde dus iedere dag weer niet een uur heen en een uur terug te fietsen. Dat was ook nog een pluspunt.

Wel kreeg ik weer geheel ander werk te verrichten, doch dat was mij niet vreemd. En voor elkaar waren we ook geen vreemden, dus was het eigenlijk een voortzetting van de arbeid, die ik daar voorheen ook al had verricht.

Uiteindelijk werd door ons besloten dat ik de volgende maandag de 4de maart opnieuw bij hem in dienst zou treden en dat gebeurde dan ook inderdaad en was ik terug van weggeweest!

De bloemist in Oosterbeek vond het wel jammer dat ik wegging maar hij kon heel goed begrijpen dat ik die beslissing genomen had, want ik zou dom geweest zijn als ik toch naar Oosterbeek zou gaan fietsen, terwijl ik vlak bij huis hetzelfde loon kon verdienen. Daar gaf hij mij groot gelijk in. Vanaf 4 maart 1940 had ik dus voorlopig het werk zeer dicht bij huis en dat beviel me al gauw weer heel goed en leek het wel of ik er nooit was weggeweest.

Toch was de winter nog niet helemaal ten einde. In de eerst komende nachten vroom het nog enkele graden en was er ook nog een weinig sneeuw gevallen.

Veel werk was er dus in die dagen nog niet te verrichten geweest. Dus zaagden we enkele onrendabele oude appelbomen om, Deze werden aan grote stukken gezaagd en de schuur in gere-den.

Daar moest ik ze aan kleinere bollen zagen en kloven tot kachelhout. Bij dat karwei hoefde ik geen kou te lijden, want het was heus nog wel zwaar werk. En omdat het de laatste tijd nogal tamelijk koud geweest was, kwam dat brandhout dus heel goed van pas.

De meeste gezinnen hadden maar een klein inkomen, ook de mensen met een klein agrarisch bedrijf hadden het ook niet zo breed. De brandstoffen waren tamelijk duur, want een mud eierkolen kostte toen ongeveer F1.00 tot F 1.20. Antraciet was nog veel duurder. Kon men een beetje zuinig overweg met kachelstoken, had men er ongeveer een week genoeg aan. Maar over het algemeen had men maar te beschikken over een weekloon van gemiddeld zo'n F 12.50 tot F 15.00. Dat was dus uitkijken om daar de week mee rond te komen. En meer dan één woonvertrek kon men er niet mee verwarmen.

Van zo'n loon moesten natuurlijk veel kosten betaald worden, zoals huur, levensmiddelen, brand- en levensverzekeringen en kleding, om andere kleinere onkosten maar niet te noemen. Het was dus altijd maar aanpassen aan de situatie waarin men zich bevond. Ook de kleine middenstanders en handelaren waren blij als zij zich buiten eventuele schulden konden houden. De betere gesitueerden hadden daar minder moeite mee.

Zij, die dus over een hoeveelheid brandhout beschikten, konden nog wat guldens uitsparen op hun brandstofrekening.

Gelukkig dus maar, dat de winter die tamelijk streng geweest was, zich geleidelijk terug ging trekken voor het zachte, milde voorjaarsweer. De sneeuw dooide toch nog tamelijk gauw weg en begon de grond flink op te drogen. Na enkele dagen kon er een begin gemaakt worden met het snoeien van de fruitbomen en de bessenstruiken. De temperatuur steeg de laatste dagen flink, waardoor na enige weken de fruitbomen al volop in knop stonden, zoals dat meestal genoemd werd bij fruittelers.

In de laatste dagen van april en de eerste week van mei stond opeens de gehele Betuwe in bloei. Een prachtig gezicht voor een ieder die daar oog voor had. Wat kon de natuur toch eigenlijk snel een metamorfose ondergaan. Zo was alles nog met een flinke dikke laag sneeuw bedekt en dan na enige tijd van een matige temperatuurstijging is opeens alles veranderd in één reusachtig bloesemtapijt. Bijna niet te geloven.

Maar al gauw bleek het, dat het té mooi was om waar te zijn....

Vliegtuigen verstoren al zeer vroeg in de ochtend van 10 mei de nachtrust!!!

En in de verte, in oostelijke richting, werd blijkbaar ook geschoten met veldgeschut en hoorden we het doffe gestotter van zware mitrailleurs. Wat zou dat te betekenen hebben....?? Waren dat oefeningen of hadden Duitse legereenheden de Nederlands-Duitse grens overschreden?? Als dát wáár was.....!!

In de avond van donderdag de 9de mei, dus gisteren, was ik bij ons in het dorp bij de kapper. Ik was daar niet alleen, want er waren nog enkele klanten die of geknipt, of geschoren wilden worden. Wij raakten met elkander in een gesprek, want in een klein dorp kent natuurlijk iedereen elkaar. En zoals wellicht te begrijpen is, ging dat al gauw over de algehele toestand, want Duitsland nam de laatste tijd een steeds dreigender houding aan. Dus kwam Duitsland al direct ter sprake. De Duitsers waren al reeds enkele landjes binnengevallen, zonder een enkele oorlogsverklaring.

Wij wisten natuurlijk ook niet of Duitsland daarmee verder gaan zou, want ons land was ook maar klein en het lag als het ware zo voor het grijpen!

Ons gesprek ging over de defensiewerken die in de Betuwe en langs de Waterlinies in Utrecht in volle gang waren. Ook kwam de militaire bewaking van bruggen en andere strategische punten ter sprake, dus lag het voor de hand dat daar door ons op dat moment met ons gesprek werd doorgegaan. Bij meerdere gesprekken zo onder elkander als men samen was, kwam Duitsland dan voor. Dat was bijna de orde van de dag en hoe kon het ook anders, daar hing immers zo veel van af. Men kon wel zeggen, of vrede of oorlog, daaraan moest men niet te veel denken, daar werd men mistroostig van.

Maar ja, wat doet men in zo'n geval, als men juist op zo'n ogenblik een vliegtuig waarneemt hoog in het luchtruim. Dan reageert men daar natuurlijk direct op. Dat brengt de algehele toestand met zich mee. En daar die juist de laatste tijd nogal gespannen was werd er door ons vermoed dat het wel eens een Duits verkenningstoestel wezen kon. Enige tijd geleden was er immers ook al een Duits vliegtuig boven Limburgs grondgebied waargenomen, dat later door een Nederlands lucht-afweergeschut werd neergeschoten. Dus kon dit toestel eveneens wel van Duitse afkomst zijn.....

"Het zou mij niets verwonderen als de Duitsers hier vandaag of morgen ook binnen komen vallen", merkte één van ons op.

"Dat kan wel eens heel goed mogelijk zijn, want ze nemen wel eerst de kleinere landen. Dat zie je wel aan Oostenrijk en TSJecho-Slawakije, zo verstandig zijn ze nog wel, die Duitsers". Dat was de opmerking van nummer twee.

Toen stonden we op en gingen even naar buiten kijken of we het toestel konden zien. Maar dat viel enigszins tegen omdat de lucht te wazig was geworden in de avond en het vliegtuig daarvoor ook op een te grote hoogte vloog. Dus gingen we gezamenlijk de kapsalon weer binnen en wachtten we daar onze beurt af om geknipt te worden. Daarom werd er niet zo veel notitie meer van het toestel genomen, want wat had uiteindelijk één zo'n vliegtuig ook te betekenen?

Een ieder die daarna geknipt of geschoren was verliet dan de kapsalon en werd er later aan dat Duitse toestel niet meer gedacht. Iets over achten verliet ik netjes geknipt het barbiershuis, want in die jaren waren de kapperszaken tot acht uur open en kon men zich in de avond tot die tijd, voor ongeveer vijfendertig centen netjes laten knippen.

Die avond ging voorbij als alle andere avonden, er werd koffie gedronken of nog wat nagepraat over de nieuwsberichten die we op de radio gehoord hadden. Daarna, zo ongeveer tussen tien uur en half elf, werd er op het platteland meestal naar bed gegaan, want de volgende ochtend moest een ieder weer op tijd op het werk wezen, daar werd inderdaad wel rekening mee gehouden. Zelf was ik werkzaam op een tuinderij vlak bij huis. Daar werd natuurlijk ook van mij verwacht dat ik de volgende ochtend op tijd aanwezig zijn zou en dat was namelijk om zeven uur. Dus ging ik ook op tijd slapen, want als je nog jong bent, heb je de nachtrust wel nodig.

Helaas werd mijn nachtrust plotseling verstoord door het zware, dofte monotone gebrom van overvliegende vliegtuigen hoog boven ons dorp. Blijkbaar was ik op dat ogenblik te slaperig om daar verder notitie van te nemen en ben na korte tijd weer ingeslapen. Naar schatting kan het evengoed twee dan wel drie uur geweest zijn, weten doe ik dat niet precies, maar buiten was het nog volslagen donker. Of het na één of twee uren was zou ik eveneens niet weten, toen ik opnieuw door datzelfde geluid ontwaakte uit mijn slaap.

Het was wéér hetzelfde geluid van overvliegende, of rondcirkelende vliegmachines. Wat of ze precies deden kon ik aan het geluid natuurlijk niet horen, maar op het ene moment was dat gebrom duidelijker te horen dan het andere.

Meteen dacht ik aan het toestel van de vorige avond, maar dit was er niet één, maar na schatting misschien wel enkele tientallen en daar schrok ik toch wel even van. Zouden dát dan ook Duitse toestellen zijn? Bij Nederlandse legeroefeningen had ik nimmer zoveel vliegtuigen waargenomen en ik wifelde of het Nederlandse leger wel over zoveel toestellen beschikte!

Mijn vrees was, dat het inderdaad overtrekkende Duitse vliegtuigen zouden zijn, maar innerlijk hoopte ik nog steeds dat het een grootscheepse oefening zou wezen van het Nederlandse leger. De tijd was daar immers rijp voor.

Toch wilde ik er het mijne van weten, dus stond ik op en keek uit het zolderraam, maar dat had uitzicht naar het noorden en kon niet ver genoeg in het luchtruim boven mij kijken, om er vliegtuigen te kunnen ontdekken. Niets van dat alles, daarvoor was het ook nog te donker.

Inmiddels had ik nu en dan ook vanuit de verte horen schieten met kanonnen en ook stotterde er af en toe een zwaar kaliber van enkele mitrailleurs. Soms knalde er ook dichterbij een karabijn kortaf.....!

Vreemd, wat had dit allemaal toch te betekenen?? Een koude rilling trok over mijn lichaam en een angstig voorgevoel beheerste op dat moment mijn gedachten. Toch ging ik weer terug naar bed maar door een onrustig innerlijk kon ik niet in slaap komen. Dus bleef ik liggen luisteren naar de overtrekkende toestellen en het schieten van kanonnen, dat steeds intenser werd. Soms waren er zware dreunen bij en leek het alsof dat geluid ook dichterbij kwam. En daar vergistte ik mij niet in, want dat bleek even later inderdaad het geval te zijn en het zware gestotter van de mitrailleurs liet zich ook duidelijker horen. Nu en dan leek het aantal toestellen minder te worden, maar nam het schieten toe.

Ook lichte machinegeweren ratelden onophoudelijk, dus dacht ik opnieuw aan een militaire oefening. Twee partijen die elkander belaagden. Ja, daar leek het inderdaad op.

Er knalden enkele harde kanonschoten tamelijk dichtbij, met rollende echo's, zoals men dat vaker kan horen bij zwaar onweer. Opeens nóg wéér dichterbij, hoorde ik een zwaar kanonschot en een ogenblik daarna nog enkele en bij dát geluid bleek mijn broer ook wakker geworden te zijn. Wij sliepen boven ieder in een één persoons ledikant. Dat hadden wij al vanaf onze kindertijd jaren gedaan; dat waren wij zo gewend. Zodoende was hij ook wakker geworden toen ik opgestaan was.

Nog wat slapertig draaide hij zich in mijn richting en kwam toen half overeind, hij vroeg: "Wat valt daar?"

"Er is niets gevallen, maar er vliegen al enige tijd verscheidene vliegtuigen boven ons door het luchtruim en op afstand wordt er geschoten met kanonnen en mitrailleurs. Zouden dat legeroefeningen kunnen zijn? Dat is zo al enige tijd aan de gang en het schieten neemt hand over hand toe." antwoordde ik. Meteen volgde er opnieuw enkele harde kanonschoten, al waren deze niet zo hard als de vorige.

Mijn broer gaf geen aandacht aan mijn vraag, maar sprong zijn bed uit, pakte zijn kleren bij elkaar en rende de trap af. Dat ging heel snel en halverwege riep hij : " Het is oorlog!!" Ik volgde zijn voorbeeld maar trok eerst toch nog mijn sokken en mijn broek aan. Piet mijn broer was inmiddels al naar buiten gegaan en stond op de stoep zijn meegenomen kleren aan te trekken. Daar zagen we wat er al enige tijd gaande was. Doordat het al reeds iets licht begon te worden, konden we constateren dat er groepen vliegtuigen van Oost naar west vlogen tamelijk recht boven ons, maar ook zuidelijker, boven het zuidelijk deel van de Betuwe en de rivier de Waal. Het schieten werd ook steeds erger. Vader en moeder kwamen ook half in hun nachtgewaad bij ons staan en vroegen met angst op hun gezicht: "Wat zou dit allemaal te betekenen hebben?"

"Op dit ogenblik weten wij het natuurlijk nog niet zeker, maar mijn vermoeden is, dat het er op lijkt dat er een oorlog op gang gekomen is. Dit zijn zeer waarschijnlijk Duitse vliegtuigen, maar de schemering is nog te zwaar om de nationaliteits-tokens op de romp en vleugels van de toestellen te kunnen onderscheiden. Anders zouden we het gauw genoeg weten vanwaar deze vliegtuigen afkomstig zijn." veronderstelde ik.

"Zouden de Duitsers ons land zijn binnengevallen, denken jullie", vroeg vader, die even het huis was ingegaan om zijn jas te halen, want het was in die vroege ochtend toch nog te kil om zonder jas buiten te blijven staan.

"Ja, dat is mijn vermoeden wel, maar als het zo iets lichter is geworden kunnen we de vliegtuigen aan de onderzijden beter bekijken en weten we het gauw genoeg of het Duitsers zijn", zei Piet en dit had hij amper naar voren gebracht, of er kwam een enorme harde, felle slag vanuit de richting Arnhem, zodat er loszittende stopverf uit de sponningen van de ramen vloog. Ook de loszittende cement waarmee de vorstpannen op de nok van het dak vastgemetseld waren, kwam omlaag en viel vlak voor onze voeten op de stoep. Daardoor schrokken wij, dat we bijna tegelijk de keuken in wilden gaan om aan het eventuele komende gevaar te kunnen ontsnappen. Maar gelukkig had er verder bij ons niets gevaarlijks meer plaats. We zagen enkele ogenblikken daarna dat er in de richting van Arnhem een grote, blauw-zwarte rookkolom boven de bomen in de verte opsteeg.

"Vreselijk, wat een harde knal was dat zeg!! Als dat geen oorlog meer is weet ik het ook niet meer. Dat was in elk geval een bijzondere harde slag, dus heeft dit niets meer met oefeningen van het leger uit te staan, want dit is toch niet meer normaal!" zei ik en begreep heel goed dat op dat ogenblik er een oorlog dichtbij gaande was.

Wij stonden elkaar een ogenblik verschrikt aan te staren op dat moment. Door die enorme knal leken we overrompeld. Het leven dat achter ons lag was vol zinnige rust geweest, maar dat werd nu wreed verstoord, door datgene dat nu plaats had gehad. Angstig wachtten wij op een volgende gebeurtenis die plaats kon hebben; de angst was van onze ouders gezichten te lezen. Zij hadden nog een herinnering aan een oorlog, die van 1914-1918, dus hadden zij iets méér ervaring dan mijn broer en ik. Gelukkig bleef het een moment tamelijk rustig om ons heen, lang duurde echter deze situatie niet. Want opeens vernamen we uit westelijke richting een enorm geraas, dat veroorzaakt werd door de komst van drie heel laag overvliegende vliegtuigen, die met zeer grote snelheid zich in oostelijke richting verplaatsten. Deze waren zo laag, dat we de piloten in de cockpit konden zien zitten.

Maar dat niet alleen, wat we ook heel duidelijk zien konden waren de wit omlijnde zwarte kruisen onder de vleugels en op de rompen der toestellen en dat betekende dat het inderdaad Duitsers waren.

Dát gaf ons de zekerheid dat wij in oorlog met Duitsland waren. Door die enorme harde knal en het vreselijk geraas van die laagvliegende vliegtuigen waren er blijkbaar meer dorpsgenoten wakker geworden, want een eindje verderop in onze straat hoorden we ook mensen met elkaar praten.

Dat we in een oorlogstoestand terechtgekomen waren met Duitsland, had blijkbaar wel veel indruk op de mensen gemaakt want er waren zelfs burens bij, die al een hele tijd door ruzie, lang niet meer met elkander gepraat hadden. Op dat moment waren zij gewoon met elkaar in gesprek, blijkbaar over de oorlogshandelingen, zonder nog maar een ogenblik aan ruzie te denken; waar zelfs een oorlog al niet goed voor is...! Er bleven steeds vliegtuigen overkomen die allen in westelijke richting vlogen, maar er keerden er ook terug. Op dat ogenblik zal het tegen zes uur geweest zijn, dus was het nog vroeg in de ochtend die nog tamelijk koud was, al was het de 10de mei 1940. Zeker het begin van de Ijsheiligen, die zich meestal lieten gelden zo tegen half mei.

Plotseling kwam er wéér zo'n enorme harde knal, die zeker nog feller was dan de vorige. Wat werd die rust in de ochtend toch vreselijk verstoord.

Een kwartiertje later kwam onze naaste buurman Antoon Hermsen thuis van de Hevea-fabriek, waar hij in ploegendienst werkzaam was. Hij wist ons te vertellen dat de Nederlandse Genie-troepen die ochtend de verkeersbrug bij Arnhem en de spoorbrug bij Driel delucht in hadden laten vliegen,

Er zouden ook al Duitse legereenheden door het dorp Oosterbeek getrokken zijn, zoals hij die ochtend had horen vertellen.

Het aantal Duitse vliegtuigen dat steeds overgevlogen was, werd opeens minder, maar het schieten met geschut en mitrailleurs nam toe. Het was toen heel goed te vernemen dat Duitse legers de grens waren overgetrokken en zich al vechtend op Nederland grondgebied bevonden. Dus waren we in oorlog met Duitsland. Dat was toen dus de harde werkelijkheid!!

Tegen acht uur in de ochtend luisterden wij als gewoonlijk naar de nieuwsberichten via de radio. Er werd bekend gemaakt dat er in de vroege ochtend Duitse legereenheden op verschillende plaatsen de Nederlandse grens overgetrokken waren, maar dat zij daarna sterke tegenstand ondervonden van het Nederlandse leger. Zij, de Duitsers wel te verstaan, probeerden ondanks die weerstand, toch verder op te rukken in westelijke richtingen. Vandaar dat wij ook steeds meer hoorden schieten. De inwoners van verschillende Betuwse dorpen konden constateren dat er al tamelijk vroeg in deze ochtend gevochten werd bij Arnhem. Weer later, ook al in Oosterbeek. Wel niet zo veel, toch hoorden we vandaaruit ook dat er zo nu en dan geschoten werd. Daarna was het enige tijd enigszins stil, zodat we dachten, dat de Duitsers misschien al tot staan gebracht waren.....?

Wat hadden we toen nog zeer weinig ervaring van oorlogshandelingen, want zo gauw lieten de Duitsers zich niet tot staan brengen, al werd dat toen wel gehoopt.

Maar de werkelijkheid was helaas wel geheel anders. Dat was na een half uur opeens goed te constateren. Veel verder weg werd opeens weer schieten gehoord, echt kanonvuur met het doffe gestotter der zware mitrailleurs. Dat leek allemaal uit het gebied van de Grebbeberg te komen, Maar al gauw kwamen wij via - via te weten dat het schieten niet dáár vandaan kwam, maar uit de omgeving van Wageningen. En dat bleef daar maar aanhoudelijk doorgaan, het verplaatste zich niet.

De Duitsers waren daar, voorbij Wageningen, zeer aannemelijk, voor het stellingengebied aangekomen, dat daar aangelegd was door de Nederlandse Vestingwerken, die daar betonnen bunkers en kazematten gebouwd had. Dat had vooral plaatsgehad rond de Grebbeberg, maar ook verderop langs de Hollandse Waterlinie. Dat was voor het Duitse leger begrijpelijk een groot struikelblok, dat niet zomaar even weg te werken was.....!

Toch bleven de Duitsers fel aanvallen en wisten niet van wijken. Zwaar dreunde het geschut der Duitsers, die aanhoudend vuurden op de Nederlandse stellingen bij de Grebbeberg.

Maar vanuit het zuidelijk deel van Nederland was ook zwaar kanongebulder waar te nemen. Blijkbaar waren de Duitsers daar ergens ook de Nederlands-Duitse grens overgetrokken en daar op Nederlandse stellingen gestuit. En zo was er opeens een oorlog ontstaan op Nederlands grondgebied.

Als je daar even bij nadacht trokken de rillingen over je lichaam. Al hadden wij hier in ons land al vele jaren geen oorlogen meer gekend en er dus ook geen ervaringen van, maar we wisten er via radio-en krantenberichten zeer goed de uitwerkingen van. We moesten maar afwachten hoe de situatie zich verder zou ontwikkelen.

Ook de eerst komende dagen ging daar de strijd om en bij de Grebbeberg onverminderd door. Het zware kanonvuur was duidelijk waar te nemen en ook de doffe explosies der projectielen waren goed te horen, evenals het gestotter van enkele zware mitrailleurs. Lichtere mitrailleurs ratelden verderweg. Die behoorden waarschijnlijk bij de Nederlandse stellingen rond de Grebbeberg. Zondag 12 en maandag 13 mei was het Pinksteren. Die dagen was het zeer koud weer met een zwaar bewolkte lucht met veel wind uit het noord-oosten. Dinsdag werd het iets aangenameer weer en ging de zon nu en dan schijnen. Zonder dat het front zich verplaatste, bleven de gevechten voortduren.

De aanvoer van vliegtuigen was veel minder geworden, al hoewel er nog wel regelmatig enkele in het luchtruim verschenen.

De Duitsers leggen een ultimatum voor aan de Nederlandse Legerleiding.

Als het Nederlandse leger zich niet onmiddellijk overgeeft aan de Duitsers, zal Rotterdam gebombardeerd worden!!

De Nederlandse Legerleiding heeft dus geen andere keus en besluit te capituleren.

Helaas echter wordt Rotterdam toch nog gebombardeerd.

Dat ultimatum werd gesteld in de vroege ochtend van woensdag de 15de mei. Toen werd er snel beraadslaagd door de leidinggevende generaal Winkelman en zijn officieren en werd er uiteindelijk besloten, om verder bloedvergieten te voorkomen, om dan toch maar te capituleren.....

Maar helaas, door een grote fout in de Duitse berichtgeving van de legerleiding werd deze boodschap der capitulatie te laat aan de bombardementsvliegtuigen doorgegeven en werd zo doende Rotterdam toch nog gebombardeerd!!

Dat werd dus een zeer trieste gebeurtenis, maar wel de harde werkelijkheid!! En toen Nederland daartegen een protest indien-
de, reageerden de Duitsers met: " Het was een abusievelijke beslissing".

Het Nederlandse leger had dus gecapituleerd, maar het had toch nog ruim vier dagen weten vol te houden tegen een overgrote meerderheid van goed getrainde Duitse soldaten. Die kleine le-
gereenheid van Nederlandse soldaten was helaas ook niet opge-
wassen geweest tegen die overmacht van Duitsers, die er op hen waren losgelaten. Dus was de Nederlandse Legerleiding helaas genoodzaakt geweest tot capitulatie over te gaan.

Maar hoe de situatie ook geworden was, De Duitsers waren hier nu voortaan de baas, wij moesten ons daar in de komende tijd maar bij neerleggen; een andere keus was er op dat moment voor ons niet. Het was niet anders!!

Vanaf die tijd waren wij als Nederlanders in de komende tijd door de Duitsers bezet en werd dat voor hen, De Duitsers wel te verstaan, hun bezette gebied en voor hoelang.....??

Dat te realiseren was voor ons heus niet eenvoudig, dat kwam ons zwaar op het hart te liggen en het zou voorlopig wel even wennen worden.

Geleidelijk werd alles schaarser en ging de Duitser al gauw over tot het distribueren van verschillende producten, zoals bijna alle levensmiddelen, textielwaren, brandstoffen en rook-
artikelen. Voor ieder artikel werd een bon aangewezen en kon men dus alleen iets kopen, als men over zo'n bon beschikte. Het ging allemaal wel geleidelijk aan maar men moest hoe lang
ger hoe meer proberen om onder druk van de Duitsers te kunnen leven en dat waren we juist helemaal niet gewend.

De Duitsers waren er ook toe over gegaan om vooral jonge mannen in Duitsland te werk te stellen. Anderen waren verplicht zich aan te gaan melden voor de Arbeidsdienst, die door de Duitsers opgericht was. Daar hadden de Nederlandse jongens natuurlijk bezwaar tegen en gingen daardoor tot onderduiking over, maar dát namen de Duitsers natuurlijk niet en gingen er al heel
gauw toe over om onverwachts razzia's te houden. Dat bracht de onderduikers weer in grote moeilijkheden. Werden daardoor ...
onderduikers gesnapt, kregen zij daar zware straffen voor en zo begon het balletje steeds verder te rollen en werden de problemen groter en groter, maar werd de situatie, waarin de
onderduikers zich bevonden, ook steeds gevaarlijker.

Gelijk met Nederland werd een groot gedeelte van Frankrijk en geheel België ook door Duitsland bezet. Frankrijk echter wist de verdediging nog enige tijd vol te houden.

Maar uiteindelijk moest ook dát land het onderspit delven. Italië had inmiddels de zijde van Duitsland gekozen. En zo was er in betrekkelijke korte tijd in een groot deel van Europa een oorlogstoestand ontstaan.

In het begin van de bezetting had ik nog steeds verwacht dat er een herkeuring zou plaatshebben voor hen, die in 1938 gekeurd waren voor de militaire diensplicht, maar voor een of andere oorzaak afgekeurd werden. Maar dat had gelukkig niet plaats, daar hadden de Duitsers blijkbaar geen behoefte aan. Zelf was ik ook afgekeurd voor een kleinigheid, dat niets met gezondheid of één of ander euvel had uit te staan, gelukkig. Zoals ik al reeds eerder schreef, was ik pas twee maanden bij mijn vroegere werkgever in dienst, toen in de zeer vroege ochtend van de 10de mei de Duitsers ons land waren binnengevallen. Op dat tuindersbedrijf ben ik werkzaam gebleven tot eind februari 1942. Tot die tijd waren de werkzaamheden op de tuinderij gewoon door blijven gaan. En zo was het ook met de oorlog, die bleef ook onverminderd voortduren.

Van Renes, mijn werkgever dus, was toen van mening dat hij het in de komende jaren met een jongere kracht afkon. Hij had inmiddels zelf wel begrepen, dat ik meer zou moeten gaan verdienen, want de lonen waren inmiddels ook gestegen. Zou hij echter een jonger iemand in dienst nemen, was hij voordeliger uit. Ik kon toen op verschillende plaatsen werk krijgen. Ik koos toen tuinmanswerk op de buitenplaats "De Boschhoeve", in de bossen van "De Buunderkamp", enkele kilometers westelijk van Wolfheze. Daar begon ik op maandag 2 maart 1942 als vervangend tuinman. Die buitenplaats was eigendom van de familie F. W. Braat-Ebeling. Hun eigen tuinman had tijdelijk ander werk, waar hij meer verdienen kon. Dat was bij de aanleg van de autoweg Arnhem-Utrecht. Maar als die werkzaamheden stil kwamen te liggen, door één of andere omstandigheid, kon de tuinman weer zijn werk hervatten bij de Familie Braat, aldus was afgesproken. Dat vond plaats ongeveer half juni 1942, toen de werkzaamheden aan de autoweg plotseling stil kwamen te liggen. De tuinman arriveerde toen weer bij de familie Braat. Ik kon toen meteen werk aanvaarden op een fruitbedrijf in mijn eigen woonplaats. Bij de familie Braat verdiende ik drie gulden per dag. Dat was dus al een tamelijk goed loon, vergeleken met het loon op de tuinderij in Driel en de bloemisterij in Oosterbeek. Vanaf die tijd werden de lonen geleidelijk hoger, want datzelfde loon ontving ik ook op die fruitbedrijven. Inmiddels ging de oorlog in alle hevigheid door want er werd al op verschillende fronten gevochten.